

УДК 378.1

Пехота О.М.

Формування Я-концепції студента у вузі

Педагогічна професія – це спосіб життя. Тому, становлення вчителя повинно розглядатися ним самим не з точки зору набуття знань, умінь і навичок. Це вибір людиною певного життєвого шляху. І тому дуже важливо розуміти значення суб'єктності вчителя для його професійного розвитку. Аналіз індивідуальності вчителя слід здійснювати з позицій готовності визначати ним самим свій професійний шлях. Помилково працювати з переліком рис і характеристик типового представника педагогічної професії. Для встановлення передумов успішності педагогічної діяльності необхідно самовивчення не лише індивідуальних і особистісних характеристик майбутнього вчителя, а і його як цілісної системи. З нашої точки зору, в якості системостворюючої ознаки індивідуальності майбутнього вчителя як системи в будь-яких її проявах може виступати самосприйняття – уявлення про роль власного Я в основних професійних подіях. Таким чином, Я-концепція вчителя може бути виділена в якості інтегруючого фактора для усіх підсистем і елементів індивідуальності вчителя.

Розгляд процесу професійного становлення особистості з точки зору формування суб'єктності, на основі аналізу структури і динаміки Я-концепції, надає можливість більшого розкриття професійного потенціалу вчителя. Кожен студент педвузу має свої особливості суб'єктності в особистісній і професійній сфері.

Вихідним моментом у аналізі суб'єктності вчителя може бути розгляд основних структур Я-концепції, її рівней та елементів. Це дозволяє наповнити дане поняття змістом для окремого вчителя.

Згідно існуючим підходам, Я-концепція являє собою сукупність усіх уявлень індивіда про себе і містить переконання, оцінки і тенденції поведінки. Однак Я-концепція, як будь-яка підсистема особистості, не може бути розглянута як одномірне утворення, не повинна бути зведена до суми конкретних уявлень особистості про себе. Я-концепція вчителя – це не лише багаторівневе, але й багатоконпонентне утворення. Як компоненти Я-концепції слід розглядати психологічне Я, запропоноване Р.Бернсом, а також особистісне (соціальне) Я. Психологічне і особистісне Я, утворюючи цілісну Я-концепцію вчителя, містить у собі власні компоненти.

Аналіз особистісного Я – це аналіз тих елементів Я-концепції, через які вчителя співвідносить власне Я

з іншими Я.

Психологічне і особистісне Я можна віднести до структур Я-концепції вищого рівня. Для вчителя важливо насамперед усвідомлення професійного Я. Воно формується у процесі ідентифікації зі значимими у професійному відношенні людьми, їх проявами в педагогічній діяльності. Це можуть бути улюблені вчителі, приклад роботи захоплених педагогів, зразки роботи викладачів вузу.

Професійному Я належить центральна роль в Я-концепції вчителя. При цьому грає величезну роль такий показник, як рівень розвитку суб'єктивного контролю вчителя, наявність у нього інтернальності або екстернальності стосовно професійних показників.

Таким чином, Я-концепція вчителя не зводиться лише до саморозуміння своїх особистісних і професійних особливостей. У розумінні рівня суб'єктивності вчителя вкладається його здібність глибоко усвідомлювати власну відповідальність за процес індивідуального професійного розвитку і вміння його регулювати. Сприйняття себе як суб'єкта індивідуального професійного розвитку виявляється у бажанні і здібності постійно аналізувати, коректувати і вдосконалювати свій професійний зріст. Уже студент педвузу перед виходом на педагогічну практику повинен добре уявляти уразливі місця своєї професійної індивідуальності, щоб у ході педпрактики не створювати конфліктних ситуацій у взаємодії з учнями і колегами. Сміливо спиратися на сильні сторони своєї особистості. Брати на себе відповідальність за результат професійної діяльності. Вміти бути “керівником для самого себе”. На жаль, на практиці часто буває навпаки. Майбутній вчитель займає безперечно відому позицію, чекає від методиста жорстких рекомендацій щодо проведення уроків, організації виховної роботи. При цьому часто випускається з поля зору його індивідуальні можливості впливу і взаємодії з учнями. Суб'єктність майбутнього вчителя представляє прагнення до самостійності у виборі методів і прийомів для навчально-виховного процесу, засноване на врахуванні своїх індивідуальних особливостей, зрозуміло, при наявності продуманої допомоги консультантів. Розумна суб'єктність майбутнього вчителя, що виявляється у прийнятті відповідальності за результати діяльності на себе, є одним з найважливіших досягнень (показників) попередньої психолого-педагогічної його підготовки.

Таким чином, якщо студент приймає на себе відповідальність за свою долю і за свій професійний розвиток, а у ході психолого-педагогічної підготовки знайомиться з його шляхами й засобами, то це є найважливішою умовою створення стратегій і тактик для усієї наступної професійної життєдіяльності.

Формування Я-концепції вчителя – динамічний

процес. З точки зору теоретичної моделі індивідуальності вчителя, кожна з її підсистем перебуває у взаємодії з іншими підсистемами. Характер Я-концепції переміщується від низької суб'єктності майбутнього вчителя до високих її показників. Можливо, секрет успішності у професійній діяльності якраз і залежить від глибини розуміння майбутнім вчителем своїх суб'єктних особливостей. Відчування студентом, а потім вчителем почуття контролю над загальною і окремими ситуаціями переходить у почуття своєї професійної компетентності, стійкості в педагогічному процесі.

Я-концепція вчителя – це сукупність усіх індивідуальних і особистісних уявлень його про себе, пов'язана з їх оцінкою. Установки, націлені на самого себе, складають: професійний образ Я (уявлення про свої особистісно-професійні особливості); самооцінку – емоційно забарвлену оцінку цього уявлення; ті реакції та дії, які можуть бути викликані образом і самооцінкою вчителя.

Уявлення вчителя про самого себе, як правило, здаються йому переконливими незалежно від того, чи спираються вони на об'єктивні знання чи на суб'єктивну думку. На жаль, професійні якості, які він приписує собі, далеко не завжди об'єктивні.

Позитивну Я-концепцію учителя можна прирівняти до позитивного ставлення до себе, до самоповаги, прийняття себе, відчуття своєї власної цінності. Під негативною Я-концепцією вчителя слід розуміти неприйняття себе, відчуття своєї професійної нездатності, неповноцінності.

Доведено, що Я-концепція людини грає трояку роль: сприяє досягненню внутрішньої узгодженості особистості, визначає інтерпретацію набутого досвіду і є джерелом очікувань стосовно самого себе. Людина прагне досягти максимальної внутрішньої узгодженості. Якщо новий досвід узгоджується з існуючими уявленнями про себе, він легко входить до середини якоїсь умовної оболонки, в якій міститься Я-концепція. Вона визначає і очікування людини, тобто уявлення про те, що повинно статися. Я-концепція дає поведінці і діяльності людини відносно жорсткий стержень і орієнтує його на те, що в ній запрограмовано.

Самосвідомість вчителя працює шляхом постійного порівняння реальних дій з Я-концепцією і тим самим здійснюється професійна саморегуляція.

Важливим показником Я-концепції вчителя є загальна оцінка ним своїх індивідуальних особливостей. Важливу роль в її формуванні грає зіставлення реальних проявів вчителя з образом ідеального професійного Я, тобто яким вчитель повинен бути. Якщо розрив між ними великий, то самооцінка учителя буде низькою.

Для того, щоб утворилося узагальнене ставлення

майбутнього вчителя до себе, потребується декілька років. Це не лише накопичення знань, а й різні форми самооцінки у різних ситуаціях. Будь-яке ставлення до себе породжує зміни у навчально-пізнавальній діяльності студента, а це знов породжує зміну ставлення до себе.

Логіка формування Я-концепції учителя дозволяє виділити у ході психолого-педагогічної підготовки такі етапи даного процесу:

Знайомство студента педвузу з особливостями загальної структури індивідуальності учителя, механізмом і умовами її розвитку.

Систематичне поглиблення студента у розуміння суті своїх особистісно-професійних особливостей.

Врахування особливостей функціонування окремих елементів індивідуальності вчителя та її в цілому.

Створення майбутнім вчителем індивідуально-прийнятної моделі як об'єднуючого центра, що дозволяє інтегрувати результати професійного самопізнання, саморозуміння та самодетермінації на базі теоретичної моделі, що має концептуальну основу.

Систематична корекційна робота на основі показників створеної у професійній свідомості вчителя теоретичної моделі.

Для того, щоб запустити цей процес, як інструмент професійної самодетермінації може використовуватися теоретична модель індивідуальності учителя як ціле-смысловий центр. Вона дозволяє майбутньому вчителю здійснювати процес професійного самопізнання науково обґрунтовано, відійти від емпіричних показників. Одночасно, дозволяє чітко організувати даний процес на практиці. Наукою доведено, що функціонування системи підкоряється тій меті, яку вона ставить перед собою: прийом, зберігання, переробка інформації і прийняття рішень здійснюються відносно мети (уявлення майбутнього результату), їй підкоряються й оцінки сигналів зворотнього зв'язку. Таким чином, дуже важливо поставити студента педагогічного вузу в ході психолого-педагогічної підготовки на позицію суб'єкта індивідуального професійного розвитку, здатного самостійно формулювати свої цілі, визначати індивідуально прийнятні шляхи і засоби як самокорекції, так і стратегій і тактик індивідуального професійного розвитку в цілому.

Література.

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. – М.: Прогресс, 1986.
2. Крупенин А.Л., Крохина И.М. Эффективный учитель. – Ростов-на-Дону: Феникс. – 1995.